

Stálá láska je mýtus

I nejvydařenější manželství je živý organismus, říká psycholog a manželský poradce Ivo Plaňava. Vyžaduje úsilí a zejména otevřenost vůči změnám, kterými manželský vztah a rodina během života prochází.

Čím to je, že se v současné době tak razantně zvyšuje počet rozvodů?

V posledních pár letech rozvodovost u nás, jakož i ve srovnatelném světě spíše stagnuje, leckde mírně klesá, než že by se razantně zvyšovala. A dovoluji si odhadnout mírný pokles i nadále. Jedna z příčin, i když ne jediná, je už jen ta, že v posledních desetiletích narůstá počet nesezdaných soužití. A když se nesezdali, mohou se, a také tak činí, rozstěhovat, nikoliv rozvést, a tudíž se do rozvodových statistik nedostanou.

Nedávno jsem se dověděl zajímavost, že i u nás platí – čím vyšší vzdělání, tím nižší počet rozvodů na sto uzavřených sňatků. Což je povzbudivé, neboť lze doufat v narůstání počtu vysokoškolsky vzdělaných lidí u nás, a to nejen v předvolebním slibování.

Ovšem počet rozvodů lze snadno zredukovat metodou nebožtíka Todora Živkova. V Bulharsku, v zemi, která je mi z cizích zemí nejbližší, se v poslední dekádě vlády komunistů rozvodovost vskutku snížila. Tamní stranovládcí se totiž usnesli, že rozvod soud smí povolit jen tehdy, když oba manželé souhlasí. Snad každý manželský poradce, jakož i leckterý jurista potvrdí, že oboustranný souhlas v tutéž dobu bývá velmi vzácný. Nu a tak i velice italské manželství rozvodem neskončí, mluvím stále o Bulharsku, nemůže skončit, ovšem zvýší se počet vdovců i vdov, jinak se totiž lze z manželství těžko dostat.

foto archiv Ivo Plaňavy

Naši bývalí stranovládcí se rozvodově nepoživkovateli, byť byzantsko-balkánským stupiditám nezůstali nic dlužní, a tudíž musíme konstatovat, že během posledních čtyřiceti až padesáti let se rozvodovost u nás zvýšila čtyřikrát. Věnuji se manželským strastem, problémům, krizím i potěšením, pracovně i doma, od roku 1958, kdy jsem promoval a oženil se – tedy rovněž posledních čtyřicet pět let. Nezdá se ale pravděpodobné, že by se podařilo prokázat příčinnou lineární souvislost mezi mým profesním počínáním a narůstáním rozvodovosti ve střední Evropě.

Když jste tedy ani vy a zřejmě ani jiní manželští poradci růst rozvodovosti nezpůsobili, co je nejčastější příčinou rozvodů? Co dnes nejvíce ohrožuje manželský vztah?

Je mi líto, ale nevím o žádné jediné ani nejvýznamnější příčině, nechceme-li se spokojit s bonmotem, že hlavní příčinou rozvodu je manželství. Neříkám, že jsem neslyšel třeba o tom, že rozvodů je tolik proto, že lidi jsou nezodpovědní, sobečtí, že ztratili víru v Boha; anebo že jsou muži od přírody promiskuitní – napořád s jedinou ženou lze těžko vydržet – nebo že pro ženu je,

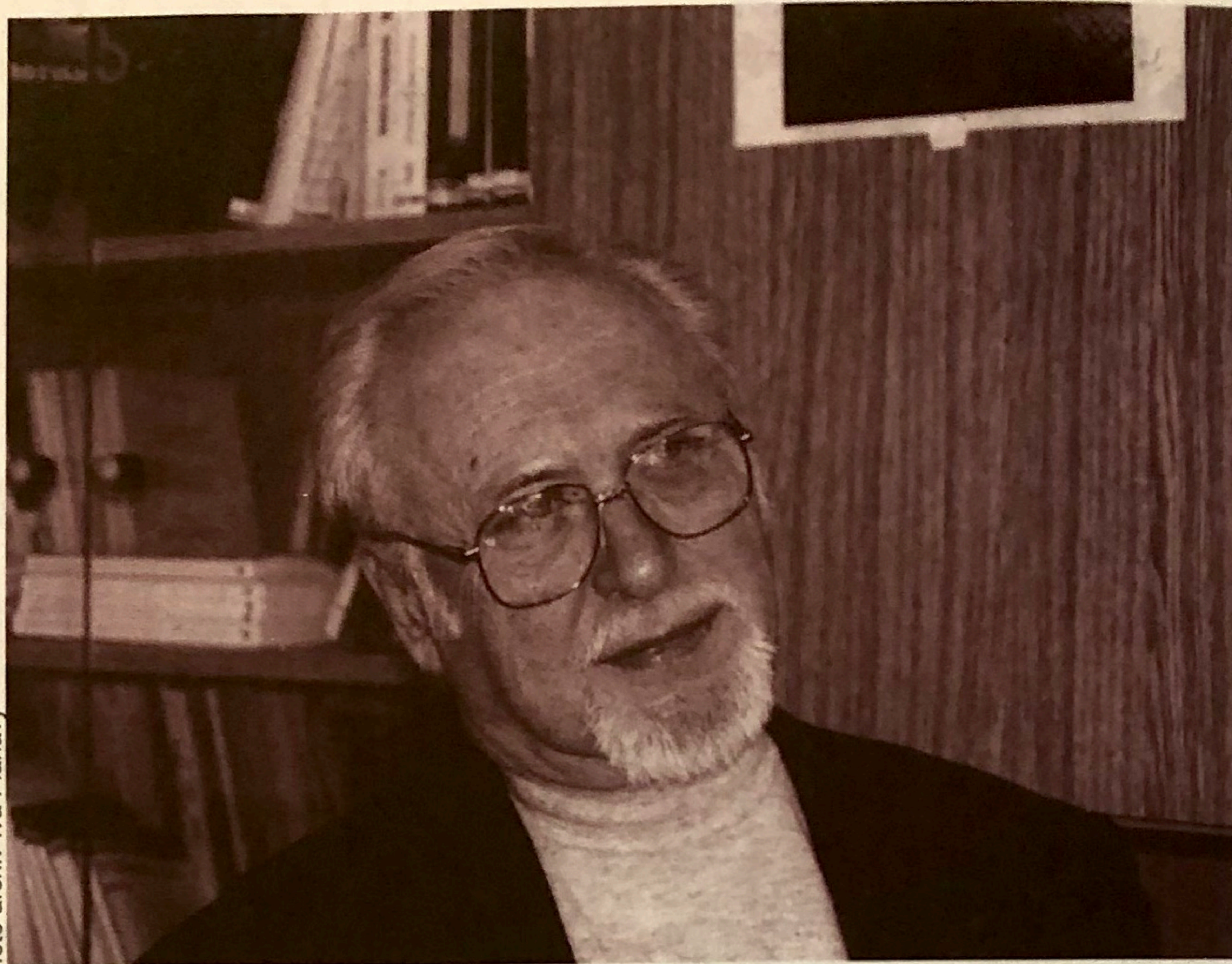
Dnes se k filmovým hvězdám i hvězdářům přidávají rozkvétající nebo i odkvétající modelky, missky, popáci a popačky, telepostavy a též třeba avantgardní fotografové, někdy i plejbojové exhibující v politice...

Ivo Plaňava (1934)

V roce 1958 absolvoval psychologii na FF UJEP v Brně. V letech 1958-61 pracoval jako psycholog v Psychiatrické léčebně Kroměříž, poté pět let jako redaktor pro pořady z psychologie a hraničních oborů v Československém rozhlase, v letech 1967-70 působil jako odborný asistent na katedře psychologie FF UJEP, od roku 1970 pracoval v oblasti poradenství a klinické psychologie. Od roku 1990 opět přednáší na Masarykově univerzitě v Brně problematiku manželského a rodinného poradenství, psychoterapie a mezilidské komunikace (v současné době na katedře psychologie Fakulty sociálních studií). Je autorem řady odborných i populárních publikací: Rodinné křížovatky (1982), Po rozvodu (1986), Jak (to) spolu mluvíme (1992, 1996), Jak se ne/rozvádět (1994), Spolu každý sám – v manželství a rodině (1998), Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace (2000); Plaňava, I., Pilát, M. (eds.) (2002). Děti, mládež a rodiny v období transformace.

Počínání zamilovaných připomíná boj, zápolení o to, kdo na kom bude více citově záviset, jak si toho druhého či tu druhou pohlídat, přivlastnit, pojistit. A taková „láska“ by neměla rychle přejít v manželství, na místě je počkat. Vyjádřil bych se málem patetickým zvoláním: neberte se, vážení a milí, jste-li zamilovaní!

foto archiv Iva Plaňavy

jak tvrdí bojovný feminismus, jedině rozumné, když už udělala tu nepatřičnost, vdala se a počala dítě s něčím tak trapně parazitujícím, jako je muž, zbavit se ho, a to nejlépe rozvodem, vražda je důslednější řešení, leč poněkud riskantní.

Ze soudních statistik se také dovídáme, že jednou z nejčastějších příčin rozvodu je rozdílnost povah, což považuji za psychologicky nesmyslné konstatování. Rozdílnost, můžeme říct i jinakost povah, bychom měli považovat za něco pozitivního, životodárného, spíše než že by byla něčím škodlivým či dokonce zhoubným.

Faktorů podílejících se na ztroskotání manželství je řada, vzájemně se podmiňují, prolínají a bývají u různých párů rozdílně poskládány. Hojně se lidé rozvádí zajisté i proto, že je to možné, dostupné a v nejposlednější době u nás legislativně snazší. Rozvedení muž i žena dnes nejsou ostrakizováni jako tomu bylo ještě v období kolem druhé světové války. A čím je něco obvyklejší a snazší, tím se to stává ještě častějším. Když jsem před půl stoletím chodil na gymnázium, byla v naší třídě z rozvedeného manželství jediná spolužačka a o této skutečnosti jsme se poprvé bavili až na setkání pár let po maturitě. Nedávno jsem požádal patnáctiletou vnučku, abychom si povídali o rozvodech a o její třídě. Informovaně se rozvykládala o třetině spolužactva.

V pátrání po příčinách rozvodovosti však nejde jen o snadnou dostupnost. Při rozvodovém rozhodování i jednání sehrávají negativní roli různá očekávání, iluze, ba přímo mýty. Je jich kolem nás i v nás plno.

Které to jsou?

Za prorozvodově působící mýty hodné pozoru považuji soubor vzájemně propojených a sobě blízkých idejí, lze je vyjádřit docela ušlechtilé: člověk je bytost svobodná, má se plně realizovat, má právo na lásku, na bohatý a na šťastný život. A pokud mu poměry, někdo či něco přestanou vyhovovat, třeba soužití v manželství brání seberealizaci, brání prožívat pocity stálého blaha a štěstí, má člověk právo, ba přímo povinnost vůči svému egu, super-egu, jakož i id poměry radikálně změnit a hledat štěstí jinde, hledat nové, bohatší naplňování života. Nu a pokud se časem opět přestane

konat opojné štěstí, což se dříve či později určitě stane, je přece lidsky důstojné znovu a rychle se poohlédnout jinde. A tak nezřídka bývá hlavním motivem útěku z manželství výrazná orientovanost na osobní štěstí, na pocity vlastní blaha, kterými mě musí okolí nepřetržitě obdarovávat.

Dalším mýtem je právo na stálou lásku, přesněji řečeno na jistý druh lásky, jak nám ji prezentují hromadní sdělovači. Kdysi dříve se to týkalo malé skupiny holywoodského herectva, na jejichž kolotoč rozvodů a sňatků zírali naši rodiče i prarodiče se směsí pohoršení a závidi. Dnes se k filmovým hvězdám i hvězdářům

přidávají rozkvétající nebo i odkvétající modelky, missky, popáci a popačky, telepostavy a též třeba avantgardní fotografové, někdy i plejbojové exhibující v politice... A těm všem jako by bylo anebo spíše mělo být vše pardonováno, jako by dokonce byli hodni obdivu a nápodoby. A tak kolem nás poletují milostně těkající hledači a hledačky stále nových, vzrušujících excesů. Což by ještě nemuselo tak škodit, pokud by při tom milostném těkání za sebou nezanechávali marasmus, spoušť a hlavně dítka, která s mediální pompou odnesí, porodí a za čas potichu kamsi odloží.

Skoro to vypadá, jako by za nárůst rozvodovosti mohla lidská touha po štěstí, po změně a po lásce.

Asi to tak vypadá. A snad právem, pokud máme na mysli touhu či potřebu lásku především konzumovat, přijímat a nikoliv dávat. Měli bychom si ale vyjasnit komunikaci a rozlišit různé lásky, postačí nám dvě: láska vášnivá, nazvěme ji zamilovanost, a láska manželská, řekněme ji láska partnerská, neboť nemusí být vždy stvrzena církevním nebo občanským posvěcením či razítkem. Ta první, tedy zamilovanost, je přirovatelná k pomatení smyslů. Bývají to vzrušující, intenzivní prožitky, eroticko-sexuálně sycené toužení i soužení zahlcující celou osobnost. Zamilovanost bývá motorem velkých činů, někdy i přečinů – píšou se milostné básně, skládají písně, divoce se tancuje, ale také se může krutě ubližovat. Stavy horečné aktivity bývají vystřídány sentimentálním smutněním, sebelitováním i zoufalstvím.

Počínání zamilovaných připomíná boj, zápolení o to, kdo na kom bude více citově záviset, jak si toho druhého či tu druhou pohlídat, přivlastnit, pojistit. A taková „láska“ by neměla rychle přejít v manželství, na místě je počkat. Vyjádřil bych se málem patetickým zvoláním: neberte se, vážení a milí, jste-li zamilovaní! Tohle říkám i studentům na naší fakultě, když si povídáme o partnerských vztazích, o lásce a tak. Divím se, že mě nekamenují. A divím se ještě více, když se mnou leckteří souhlasí.

Ještě na jednu z řady charakteristik zamilovanosti bych chtěl poukázat, abychom už mohli přejít ke kontrastu, k lásce partnerské. Hodně zamilovaný tvor

usiluje o to, aby objekt jeho silných citů prožíval jen ta potěšení a radosti, jejichž zdrojem je on sám, případně ona sama. Jestliže náhodou čte tyto řádky někdo, komu nevdá, ba koho dokonce těší, když milovaná či milovaný prožije něco pěkného bez jeho nebo její účasti i přítomnosti, je to výborné, nejhorší máte za sebou, byť později lze dojatě tvrdit, že to bylo nejnádhernější období. Jste totiž na nejlepší cestě od zamilovanosti k takové lásce, která především dává a méně vyžaduje; kde se jeden zabývá pohodou, blahem toho druhého, a ne přednostně sám nebo sama sebou; kde je jednomu po druhém smutno, jsou-li daleko od sebe. A když jsou dlouho spolu, mohou se i těšit na to, jak budou chvilku od sebe. Oba též dovedou sdílet radosti i starosti toho druhého. Má-li se manželství vydařit, je přerod milenecké lásky v lásku manželskou nezbytný, trvá dlouho a možná není nikdy ukončený jednou provždy.

Může pár celý život poletovat mezi zamilovaností a manželskou láskou? Mnozí lidé mají představu, že vydařené manželství je něco stabilního, kde jsou karty či role jasně rozděleny, každý ví, co očekávat, jak se chovat, čeho se vyvarovat...

Ano, taky se mi to tak jeví, jenomže ty jasně rozdané karty a jasná očekávání patří vždy ke zcela určité etapě soužití. V přechodu k té následující – například k etapě, kdy děti dospívají a odcházejí z rodného hnízda – bývá zapotřebí manželské karty znovu promíchat i rozdat, přehodnotit očekávání, jakož i zaměřenost žití. I to nejvydařenější manželství, a vlastně právě ono, je živý organismus, který potřebuje, nemá-li strádat, hynout a degenerovat, stálou péči. Vyžaduje úsilí, ukázněnost a hlavně otevřenost vůči změnám, to jest schopnost měnit styl soužití v souladu s tím, jak se mění a vyvíjejí jak jedinci, tak i manželský svazek a v určitých etapách především rodina.

Jak se od sebe liší páry žijící ve vydařených a nevydařených manželstvích?

Dnes jasně víme, že potíží a poruchám nelze porozumět bez hlubšího poznávání toho, co je zdravé, žádoucí a vydařené, nejpřesněji to vyjádří pro někoho nelibozvučná slova – funkční, fungující. Měli jsme díky podpoře Grantové agentury ČR a díky vynikající kooperaci třiceti zkušených manželských poradkyň a poradců možnost srovnávat dva soubory manželských párů: jeden se skládal z 155 manželských párů v hluboké manželské krizi a druhý ze 105 manželských dvojic, jejichž soužití bylo možné charakterizovat jako vydařené a fungující.

Ukázalo se, že obě skupiny se výrazně liší například v tom, že ti z vydařených manželství považují své dětství a manželství rodičů za vydařené a spokojené výrazně častěji než dvojice krizové, dysfunkční. U žádného z partnerů „vydařených manželství“ se nevyskytly takzvané abnormní až psychopatické rysy, nebo jen v mírné podobě, kdežto u nevydařených tomu tak velmi často bylo. Svoje bytové prostory považují dysfunkční páry za velmi stísněné, funkční za přiměřené, dostačující. Pokud jde o práce v domácnosti, bývá tomu ve vydařených manželstvích, a to ve všech vzdělanostních i věkových kategoriích, i dnes převážně tak, že většinu prací dělá žena, muž však dle jejích

pokynů pomáhá, kdežto v problémových až krizových domácnostech má žena na starosti úplně vše a muž vůbec nic. Když spolu žijí spokojeně a vydařeně, drží rodinnou pokladnu buď v ruce žena, anebo hospodaří dle modelu „společná krabice“ – všechny příjmy se dají dohromady a každý bere dle své úvahy. Je-li soužití v hluboké krizi či ohrožené rozpadem, mívají buď finance přísně odděleny, nebo je finanční hospodaření chaotické, nepřehledné a je stálým námětem podezírání i hádek. Z poradenské praxe mimochodem vím, že platí: pokud se doma hádají o peníze, často jde o něco úplně jiného.

A snad ještě alespoň dvě srovnání z mnoha dalších. Za významnou diferencí mezi fungujícím a dysfunkčním soužitím považuji rozdíly v oblasti hodnotových orientací, preferencí. Ve fungujících soužitích je u obou manželů – tedy nejen u ženy, jak se někdy soudí – život rodiny v popředí zájmu. Jinak řečeno: oba považují soužití v rodině za hodnotu, do které investují čas, energii a peníze. A též si jeden druhého váží nejen jakožto partnera, nýbrž i rodiče. U dysfunkčních je tomu naopak – jeden druhého považuje za nemožného rodiče i partnera, jeden očekává od druhého, nikoliv od sebe, že se bude více zaměřovat na rodinu, aby on, případně oba měli více času a prostoru na něco jiného.

A konečně se význačné rozdíly mezi vydařeným a nevydařeným soužitím týkají mezilidského komunikování. Řekl bych, že jde o rozdíly nejvýznamnější, neboť se v nich odráží i vytváří vše ostatní. Jsem totiž přesvědčený o tom, že jak doma žijeme, tak také spolu komunikujeme. A že současně platí, že se naše vztahy, včetně kvality soužití, též komunikováním utvářejí.

Chceme-li zkvalitnit soužití, můžeme začít tím, že se zaměříme na zkvalitnění komunikace.

Proto řada psychologů, a já se mezi ně řadím, dává přednost psychoterapii komunikace pomocí komunikace. A zkvalitňování mezilidského komunikování spočívá v dovednosti naslouchat, vyjednávat, v pohodě spolu mlčet i smát se, neverbálně i verbálně sdílet, jakož i v umění účinně se bránit komunikačním záludnostem a faulům. To vše považuji za nadějně prostředky ke zkvalitňování pobytu v tomto někdy usměvavém, jindy slzavém údolí.

Jak vám samotnému praxe manželského poradce, výzkumníka a učitele pomohla ve vašich vlastních vztazích?

Přirovnání prý kulhají, nicméně si analogií pomohu z rozpaků. Instalatér je odborníkem na vodovodní a jim podobná zařízení koupelen, kuchyní, záchodů.

Tato zařízení mají sloužit, plnit své funkce. Je mi těžko pochopitelné, že by instalatér, dbalý své profesionální cti, nechal svou odbornost za dveřmi a doma by mu kapaly vodovody, nesplachoval záchod, neohřívala se voda. Teď ale přirovnání zakulhá, jak je jeho zvykem. Instalatér doma opravuje a renovuje sám, u nás doma je už pětadvacet let zdatná spolupracovnice, amatérka. A když bych zvažoval, kdo více může za to, že soužití docela obstojně funguje, nejspíš by zvítězil amatér nad profesionálem.

Jakub Hučín

Ve fungujících soužitích je u obou manželů – tedy nejen u ženy, jak se někdy soudí – život rodiny v popředí zájmu. Jinak řečeno: oba považují soužití v rodině za hodnotu, do které investují čas, energii a peníze.